

Lazar Čurčić

LEGYEN VÁR ÉS A MAGYAROK

A jeles Tešan Podrugović Karlócán 1815-ben a *Stefan szerb cár esküvője* (O ženidbi srpskog cara Stefana) szóló költeményt mutatta meg Vuk Karadžićnak, aki még ugyanebben az évben megjelentette azt. A *Szerb népköltészet* (Narodne srpske pjesnarice) második részében Vuk a hősi énekek között az első helyre tette a verset, aminek azt kellene jelentenie, hogy a koszovóiaknál régebbinek tartotta.¹ Hogy azonban ki lehetne „Stefan, szerb cár”, akkor nem tudhatta. Nyíltan leírta, hogy „én nem tudom”, ki ez, és mindjárt hozzátette: „Így énekel a nép, anélkül, hogy vezetéknevet említene.”² Vuknak e dilemmája valójában nem az igaziak közé tartozott, mégis éppen ezzel kezdődtek az elmefuttatások e sorozaton kívüli költeményről.

Igaz, a tudományos vitát a költeményről, amely a kutatás állandó tárgya lesz, csak 1857-ben, az újvidéki *Sedmicában* nyitja meg Ilarion Ruvarac.³ A szerb kritikai történetírás jövődő megalapozója és majd csak a legjobb képviselője, persze, nem tudhatott a Stefan cárral kapcsolatos dilemmáról, ezért csupán a szerbek egyetlen cárijáról, Dušanról vitázott. A szerbhorvát hősi énekekről írt, több vonatkozásban eddig fölül nem múlt egyetemi tanulmányával hosszú időre irányt adott a kutatásnak. A kitűnő kritikai szellemű Ruvarac a szerbhorvát népi eposz kora romantikus szellemében kezdte tanulmányozni. Rendkívül kíváncsi és a szóbeli költészet korabeli tanulmányozását illetően mindenekfelett jólétesült lévén, minden fejlettebb, szóbeli keletkezésű költeményben kizárólag nemzetközi eredetű motívumokat és mítoszokat látott, melyek minden ilyen jellegű költészetben fellelhetők. Problémalátásának az a sebezhető pontja, hogy e költészet fejlődésében és tartamában semmi mást nem lát „csak általános indoeurópai meséket, amelyek helytől-helyig vándorolnak, szájról-szájra hagyományozódnak.”⁴ Természetesen nem feltételezhető, s még kevésbé állítható róluk, hogy a motívumok és a mítoszok mindenütt és mindenhol keletkezhetnek, s ugyanakkor azonosak is lehetnek. Valóban vándorolnak. Ebben sem a romantika, sem pedig Ruvarac nem téved. De, elfogadva a vándorló motívumok és mítoszok kétségtelen igazságát, figyelmünknek másra is ki kell terjednie, s el kell fogadnunk, hogy ezek csak meghatározott társadalmi és történelmi feltételek mellett honosodhatnak meg. Ezt Ruvarac nem akarta tudni vagy nem kívánt

ilyen magyarázatot, s ezért például arra következtetett, hogy a *Dušan esküvőjéből* (Dušanova ženidba) ismert Balačko vajda az óindiai irodalomból származik, ahol Balasz néven ismert.⁵

A Ruvaracét követő tudományos munkákban fokozatosan háttérbe szorultak egyes romantikus feltevései, s a költemény, mondhatnók, egyoldalúbb magyarázatai jutottak érvényre. E kutatások a történelem, földrajz, mitológia, színhagyományok és az etnológia tanulmányozására vezethetők vissza. Mindegyiket kielégítő választ természetesen senki sem talált. Lehetséges, hogy Stojan Novaković jutott legközelebb a célhoz, amikor a Legyen várról szóló költemény legtovább vitatott kérdését a magyar szókinszben kereste meg.⁶ Jóllehet kár, hogy dolgozatát befejezte, mielőtt még a kezébe került volna a régibb feljegyzések alapján készült népdalkötet, amit Valtazar Bogišić szerkesztett.⁷ Novaković, aki mint történész, filológus, irodalomtörténész és irodalmár, avatott ismerője volt a szerbhorvát szóbeli énekköltészetnek, az őt foglalkoztató problémákat újakkal bővíthette volna ki Bogišić gyűjteményéből. Amit azonban ő akkor nem vett észre, és amit 1892-ben, a problémának egy másik felvetésében valószínűleg Ruvarac sem akart meglátni,⁸ úgy tűnik, a legfigyelemreméltóbb lesz abból, amit érdemes észben tartani.

Novaković legértékesebb adaléka, a Legyen utáni nyomozása a magyar szóképzésben, azzal végződött, hogy számára a Lengyel névnek csak egy jelentése volt: egy népnek a neve. E megoldásával félúton maradt. Ha tovább megy, rábukkanhatott volna Magyarországon a Lengyel,⁹ sőt a Legyen nevű helysége, Zombortól északra.¹⁰ Ruvarac tudott Legyenről — amely ma csupán szántóföld Rigycán, közvetlenül a jugoszláv—magyar határ mellett —, amikor másodszor írt Legyenről; azonban ez semmit sem jelentett a számára.¹¹ Igaz, Legyen falu nem is számít jelentősebb történelmi helynek, és legkorábban 1323-ban említődik, amikor Bodrog vármegyében mint Lengyel van feljegyezve. Ez alkalommal tesznek említést a földesuráról, hogy kiemelkedik a többiek közül. A 18. században a falu neve Legyen, míg a földrajzi térképeken a Legyen olykor Lengyel (Legyen olim Lengyel).¹² Valamivel korábban, 1308-ban Lengyel Tolna megyében mint ottani lakos említődik. Ezt a Lengyelt 1408-ban a Duna közelében jegyzik fel, majd pedig Tolna megyében, Baranya megye határához közel.¹³ A múlt század végén Tolna megyében 1048 szerb élt, közülük 234 abban a járásban, ahol Lengyel is található. Végül azt is érdemes megemlíteni, hogy Lengyel egykori antik város helyén épült.¹⁴

Ha Novaković tud Legyen és Lengyel létezéséről, megtudhatta volna, hogy mindkét helység a szerémségi Kupinikból (ma Kulinovo) vezető úton van, amely a koronázó várost, Székesfehérvárt (Stoni Beograd) is érinti. A reneszánsz költők számára az antik város maradványai lehettek érdekesek Lengyelen, a népi epikus énekesek viszont a koronázó ünnepségre vezető utat esküvővel cserélhették fel. (Az első koronázott szerb király, Stefan Prvovenčani nevében is a „venčani” található.) Igaz, Novaković megsejtette, hogy Legyennek valahol Székesfehérvár környékén kell lennie, mégis úgy tartotta, hogy ez a legyeni bánhoz és Zmaj-deszpot Vukhoz fűződő emlékében (*a Zmaj despot Vuk i bane od Ledjena*

című költeményben) „közömbös”,¹⁵ s ezzel ő is és az utána következők is hosszú időre eltávolodtak a magyarországi titokzatos vár felfedezésének lehetőségétől.

Arra azonban, hogy Legyen vagy Lengyel lehet a *Dušan esküvőjé*-nek vitatott városa, a néven és a nevek hasonlóságán kívül más bizonyítékok is vannak. Az első igen jellegzetes. A *Mikor Vuk Ognjeni megnősült* (Kad se Vuk Ognjeni oženio) című költeményben, melyet 1764-ben Dubrovnik környékén Jozo Betondić jegyzett fel, a lakodalmat Poljicén tartották.¹⁶ Ez a Poljice nyilván nem azonos a Split mellett, mert a „Dunán”, a „Duna környékén” van, tehát valószínűleg ott, ahol a 14. és 15. századi említések szerint a Legyen és Lengyel helységek lehettek, Bodrog és Tolna megyében Magyarországon. Ha a Ledjen és a Lendjel nevet a ledina főnévből alkották, akkor a Zmaj-deszpota Vuk esküvőjéről szóló dubrovnikai költemény Poljiceját az egyik magyarországi helységgel való felcserélésnek kell felfognunk. E feltevessel kapcsolatban mégis meg kell említeni, hogy e költemény nem tartozik *Dušan esküvőjé* költeményeinek köréhez, ezért e nyomnak ez rossz oldala lehetne.

Létezik egy másik, nem kevésbé fontos adat ennek az összetett kérdésnek a megoldásában. Jovan Sundečić ugyanis a *Srpsko-dalmatinski magazin*ban 1849-ben *Jakšić Dimitrije házassága* (Ženidba Jakšića Dimitrija) című költeményt jelentetett meg, melyet a Neretván jegyzett fel; „Jovan Koljibabić kiváló guszlás”-tól hallotta.¹⁷ E *Dušan esküvőjé*nek köréből való költeményben a lakodalom Magyar várban (Madjar grad) Magyar bánnál (ban Madjarin) van. Novaković tudott e költeményről, de csak annak a bizonyítékaként idézte, hogy „a népi eredetű név földrajzivá alakulhat.”¹⁸ Az eset mégis tovább bonyolódik s a városnak és bánjának így említett neve nem lesz véletlen. A Magyar várnak a versben annak a bizonyítékának kell lennie, hogy a népénekesek a városnevet a néppel azonosították. Az énekszerző számára szükségszerű volt, hogy az ismeretlen város nevét az ismertebb nép nevével váltsa fel, akié a város. A Neretva környékén a Magyar várnak valóban magyar várat kellett jelentenie, tehát a Magyar várat melléknévi főnévnek kell felfogni, nem pedig városnévnek, ahogyan Novaković gondolta. Mégsincs kizárva, hogy a Magyar vár a Pozsony környéki Magyaróvár lehetett. E város is valószínűleg a koronázó ünnepek felé vezető utakon volt. Erre haladhattak a horvát főurak a magyar és a horvát királyok koronázására 1526, a mohácsi csata után, mert a magyar koronázási szertartásokat ekkor Pozsonyban tartották.

Ha a népköltészetben Legyen Magyar várrá lehetett, vagy ha Magyaróvár történetileg felválthatta Lengyelt, akkor az egész kérdés új dimenziókat nyer, és alaposabb megvilágítást igényel. A költeménynek egy ilyen új megközelítésében mindenekelőtt meg kell említeni, hogy a már említett Jozo Betondić Dubrovnik környékén a budai király esküvőjéről szóló éneket is feljegyezte, s hogy itt e költeménynek még egy változatát megörökítette.¹⁹ Mindkét költeményben a budai király Kruševon (bizonyára Kruševacon) esküdött, s mindkettő a fejletlenebbekhez tartozik, melyeknek *Dušan esküvőjével* közös a motívuma. S ami a legfontosabb, mindkettőben a magyarok és szerbek egyaránt lakodalmassá ven-

degek. Andrija Kačić-Miošić két dubrovníkival csaknem egyidőben jegyezte fel *Janko vajda esküvőjét* (Ženidba vojvode Janka — Janko Sibinjanin), szintén fejletlenebb — a *Dušan esküvőjének* köréhez tartozó — költeményt. Ebben csak Jankó és Szekula említődik, tehát csak magyarok; a lagzi pedig Temesváron van, amely Magyarországhoz tartozott ezekben az epikai hősöknek az idejében.²⁰

A *Dušan esküvőjének* köréhez tartozó *Ivo Crnojević esküvőjét* (Ženidba Ive Crnojevića) az *Erlangeni kéziratból* a Szávától és a Dunától északra jegyezték fel; ebben a lakodalmat Velencében tartották. E költemény azáltal kapcsolódik a magyarokhoz, hogy Jankó és Szekula is a vendégek között van.²¹

Az esküvőről szóló költeményeknek e másfajta megközelítésében a Jozo Betondić által feljegyzett *Zmaj-deszpota Vuk esküvőjéről* szóló dubrovníki költemény is nyer a jelentőségében, mert hőse szintén magyarországi. Ha mindezt összeadjuk, kiderül, hogy e négy — a 17. század második évtizedétől a hetedikig feljegyzett — költemény *Dušan esküvőjének* köréből, s az ötödik, mely nem tartozik közéjük, vagy a magyarokhoz, vagy pedig Magyarországhoz kapcsolódik, esetleg magyar hős szerepel bennük. Mindez nyilván nem véletlen, mert e költemények, mindegyike a maga módján annak a bizonyítéka, hogy a költemény motívuma ott keletkezett, ahol a magyarok és szerbek együtt éltek, és ahol a költői anyaguk és divatjuk találkozott és elvegyült.

A későbbi feljegyzések költeményei majdnem ugyanezt mutatják; az esküvőről szóló szerbhorvát költemények többsége a magyarokhoz és Magyarországhoz kapcsolódik. A *Dušan esküvőjének* csoportjához tartozó, kétségtelenül leggyöngébb költeményben, a *Djuradj Smederevac esküvőjében* (Ženidba Djuradja Smederevca) Szibinyanin Jankó vendég. Azonban ettől sokkal érdekesebb a 124. szakasz, melyben Jankó érkezése után ez következik: „Pomoli se niz poljice Janko”. E „poljice”-t Vuk a „polja” kicsinyítő alakjaként fogta fel, ami, nyilvánvalóan, lehetetlen. A „polja” deminutívuma a „poljanče” lehetett volna, aminek ugyanannyi a szótagszáma, tehát nem bontotta volna meg a költemény kötelező tízes formáját. A Szibinyanin Jankóról szóló sorok után következő „poljice” tehát nem mezőcskét jelent, hanem inkább Poljice nevű helységet, amely azonos a Zmaj-despota Vukról szóló dubrovníki költeményben szereplővel, ahol nyilvánvalóan Legyennel cserélték fel.²²

Ha nem is mindegyik, de néhány példa mégis említést érdemel ez alkalommal. *Popović Stojan esküvőjén* (Ženidba Popović Stojana) a budai király a násznagy, Szibinyanin Janko pedig vendég.²³ A Vuk gyűjteményéből való *Ognjanin Vuk esküvőjén* (Ženidba Ognjanina Vuka) a lagzi Budán van, s Szibinyanin Jankó és Bánovics Szekula a vendégek.²⁴ *Todor Jakšić esküvőjén* (Ženidba Todora Jakšića) a budai királyné és a budai király lánya megy férjhez.²⁵ A *Jakšić Šćepan fogsága és esküvője* (Ropstvo i ženidba Jakšića Šćepana) című költeményben Székesfehérvár (Stoni Beograd) és Beograd összemósodik.²⁶ A *Jova Budimlija esküvőjében* (Ženidba Jove Budimlije) Buda mellett Erdélyt és Morišt is említik.²⁷ A Petranović gyűjteményében levő *Vojnović Mića esküvőjének*²⁸ (Ženidba Vojnović Miće) valamint a *Zmijanaj Rajko esküvőjének*²⁹ (Ženid-

ba Zmijanja Rajka) vendégei Božunba (azaz Požun — Pozsony) mennek a lányért, és abban a városban lakodalmaznak. ahol az 1526-os mohácsi csata után az osztrák császárokat magyar és horvát királyokká koronázták; a költeményben pedig Dušan car mellett Zmaj-despot Vukot és Banovics Szekulát is említik. Petranovićnak a *Mirčeta király esküvőjén*³⁰ (Ženidba kralja Mirčete) Zmaj-Ognjeni Vuk és Banovics Szekula vendégek. A Crnagorában feljegyzett *Janko bán-vajda esküvőjében*³¹ (Ženidba ban-vojvode Janka) Jankó Legyenben nősült. Ugyancsak Legyenhez kapcsolódik a *Legyen bán nősülése* (Ženidba od Ledjena bana), ahol Zmaj-Ognjeni Vuk is vendég. Végül, ez alkalommal érdemes megemlíteni a Legyen vári *Ivan Sredjević nősülését* (Ženidba Ivana Sredjevića)³² Vuk Karadžić megjelentetlen kézírataiból, aki Budán nősült.

Banovics Szekulának, Szibinyáni Jankónak, Zmaj-despota Vuknak és Jakšićnak ilyen fontos emlékei a temesvári, budai és a pozsonyi esküvőjüket megörökítő költeményekben, egyben annak is fontos bizonyítéka, hogy Legyen is Magyarországon van. Amennyiben mindez így van, ha Legyen Magyarországon van, akkor a legyeni Mihajlo király sem lehet többé rejtély. Ebben az esetben ugyanis Szilágyi Mihállyal azonos, aki a szerb hősi énekekben mint Mihajlo Svilojević van jelen.

Az igazi, noha nem az egyetlen rejtély e problémában, úgy tűnik, Balačko vajda személye lenne. Mindenesetre nem szabadna kivételt képeznie, ami annyit jelent, hogy ő sem az óindiai költészetből került a szerbhorvát énekköltészetbe. Különbösen is Balačko a „háromfejű arab”-ot („troglav Arapin”) váltotta fel a szerbhorvát énekköltészetben. A költemény szörnyetege csupán megkapta a nevet, amely a költészetben ismert lehetett, s annak is kellett lennie. Kié lehetett ez a név, teljes megbízhatósággal lehetetlen ezt ma már eldönteni. Lehetséges, hogy ezt is a magyar történelemben és a magyar legendákban kell keresni. Azonban mielőtt kikutatnánk a forrást, hogy honnan érkezett Balačko vajda a „háromfejű Arab” felváltására, hadd említsük meg, hogy Vuk Grgurović, Branković szerémségi deszpotának is a Zmaj-Ognjeni mitológiai nevet adta a nép és a népköltészet. A Balačko utáni nyomozásban Zmaj-Ognjeni neve segíthet, hogy legalább ugyanabban az időben és térben más hasonló hőst találjunk a guszlás költészetben.

Amennyiben a Balačko név eredetének kiderítésében azt a kiindulópontot kell választani, ahonnan Ruvarac is elindult, logikusabb lenne, ha az indiai Balasz helyett a magyar történelem vagy a magyar legendák egyik Balázsánál állapodnánk meg. Anélkül, hogy igazi és végleges megoldást adhatnánk e rejtélyben, érdemes például megemlíteni Cserei Balázst, az 1396-os nikápolyi csata részvevőjét, aki ekkor megmentette Zsigmond király életét.³⁴ Lehetséges, hogy a szerbhorvát hősi eposzba Zsigmond király megmentője került mint a rendkívüli és szörnyűséges Balačko. Talán még érdekesebb a magyar Balas (Balaš) erdélyi vajda, Dalmácia, Horvátország és Bosznia bánja, Mátyás király és Zmaj-despota Vuk idejében, akiről szintén nincs sok történelmi adat. Balas azoknak a történeteknek a hőse, amelyek arról szólnak, hogy ő nem volt megelégedve II. Ulászlónak a magyar trónrajutásával, s ezért városokat gyűjtögetve s egyéb károkat okozva Magyarországon, harcot kezdett ellene.

Teljességgel lehetséges, hogy aki továbbra is pártfogolta a Hunyadiak uralmát Magyarországon, könnyen bejutott a szerbhorvát guszlás epikába, természetesen emberfölötti, mitológiai tulajdonságokkal, mint Zmaj-Ognjeni Vuk. A magyar történelemben és a magyar legendákban természetesen nem csupán e két Balas szerepel e néven, akik között Balačkot, a „háromfejű arab” helyettesítőjét kellene keresni, illetve, akit ennek tulajdonságaival ruháztak fel.

Zmaj-Ognjeni és a „háromfejű arab” alakjainak a szerémségi deszpotához illetve, valamelyik magyar Balashoz kapcsolása arra utal, hogy az ő korukban keressük azt az időt is, amikor a legtöbb esküvőről szóló szerbhorvát guszlás epikai éneket költötték; többek között *Dušan esküvőjéről* és más motívumokkal, természetesen a legrégebb alakokban. S itt mindjárt megjegyzendő, hogy még Andra Gavrilović szerint *Dušan esküvőjének* végső változata a 16. században keletkezett.³⁷ Neki bizonyára voltak indítékai, amikor ezt állította, azonban nem beszélt róluk.

Hogy a *Dušan esküvőjéről* szóló költemények körének születését legkésőbb a 16. században kell látnunk, s hogy e költemények nyilvánvalóan Magyarországon keletkeztek, arra utal, hogy legrégebb hőseiket is felkutassuk. *Dušan* azokban az időkben és azokban a városokban nem lehetett részvevője a történeteknek. Az ismertebb költemények egyikében e hősök a budai király és Szibinyáni Jankó voltak, másokban pedig Zmaj-despota Vuk és a Jakšićok. Valószínű, hogy az esküvőnek az a változata, melyben Balačko jelenete található, Zmaj-despota Vuk esküvője volt. Az ilyen változat állhatott a legközelebb a kiformálódott motívumú költeményhez, ahol a hősök mitológiai alakok tulajdonságait kapták; ahhoz a költeményhez tehát, amelyről Ruvarac azt állította, hogy a keleti irodalmakból érkezett a szerbhorvát népi eposzba. A költeménynek e lehető legjobb változatában a 18. században Zmaj-despota Vukot *Dušan*nal helyettesítették, akit sem költői, sem mitológiai tulajdonságok nem jellemeztek, ezért a költemény sokat veszített abból az értékéből, amellyel a központi hatóerők kicserélése előtt rendelkezett.

Hogy a költemény Branković és Jakšić szerémségi deszpoták és magyarországi kortársaik idejében keletkezett, arra *Dušan esküvőjének* elemzéséből is lehet következtetni. Eddig ugyanis elkerülte a figyelmet, hogy a költeménynek négy, egymástól megkülönböztethető rétege van. Az egyik az lenne, amelyikben megőrződtek a vitézi játékok (torna) elemei, a másik az, ahol a tornát az esküvő motívumába ültették, a harmadik pedig, amelynél mindez a szerbhorvát szóbeli költészet köntösében jelenik meg, és végül a negyedik, amely a 18. században, kétségtelenül Dél-Magyarországon került a versbe, ahol *Dušan* kultusza különösen 1736-tól Emanuel Kozadžinski *Traedkomeidiája* és 1741-től Hristofor Žefarović *Stemagrafijaja* után terjedt. A költemény első két rétege, amely közül az első a legrégebb, a korareneszánsz és a reneszánsz idejében keletkezhetett. Amikor a költemény a tömeges guszlás énekköltészet körében érkezett, a befogadó társadalom minden elemét magába olvasztotta, miközben természetszerűleg elveszítette mindazt, ami benne azé a társadalomé volt, mely első változatát kialakította. A 18. században az írott

szó újabb hatására, a költemény részben új földrajzi kereteket is kapott a régié helyébe. Csak azt tartotta meg, ami az új gusztlások előtt, akik nem tudtak az eredetileg Magyarország területén keletkezett tradícióról, nem volt ismeretes: Legyen, Mihajlo király és Balačko. És ez nyilván elég, hogy benne keressük és találjuk meg az igazi és legősibb kereteket.

A reneszánsz költészet emléke kötelez a rámutatásra, hogy egy figyelmesebb elemzés eredménye szerint a mítosz a szerbhorvát hősköltészetbe leginkább azokhoz az emberekhez és eseményekhez kapcsolódva került, amelyek kortársai a reneszánsznak, tehát a Brankovićokról, Jakšićokról, Ugričićokról és részben az uszkokokról szóló költeményekhez, s hogy az ilyen költemények a szerbeknél és horvátoknál keletkeztek Dalmáciában, Likában, Kordunban, Szlavóniában és Szerémségben. A reneszánsznak a gusztlás költészetre való hatásáról folyó beszélgetések a magyar reneszánsz költészet emlékét is kötelezik, amelynek léteznie kellett, valamint a szerbek ilyen költészetét is, mely a magyaré és a horváté mellett, akár a legrövidebb ideig is, de létezett. Ebből és az ehhez hasonló költészetből némely elemek nyilvánvalóan fennmaradtak a szerbhorvát népi eposznak egyes fejlettebb motívumú verseiben. A reneszánsz költészetnek legalább a témáit, motívumait és hőseit meg lehet sejteni.

És végül itt hadd jegyezzük meg, hogy a szerbhorvát szóbeli költészetnek két kivételes találkozása volt a művészi irodalommal. Az első a reneszánsz idején, a másik pedig a romantika korában. Mindkét találkozás alkalmával a művészi irodalom méltányolta a szóbelit. Sokkal inkább, mint bármikor rögzítették a szóbeli irodalmat, támogatták ennek motívumait és modorát, azonkívül pedig csupán e két korszak költészetét fogadta el a nép. A népénekék támogatását a katolikus megújulás (Andrija Kačić-Miošić) és a racionalizmus (Matija Antun Relković) idején nem kellene összetéveszteni a szóbeli és a művészi költészetnek a reneszánsz és a romantika korában való kölcsönhatásával, mert az előbbieket a népi énekek módszeréhez folyamodtak, hogy megfogalmazzák eszméiket, ami nem volt jellemző a reneszánsz és a romantika idejére, amikor a költészeti okokon kívül más okai nem voltak a kölcsönhatásnak. Ez esetben nem vitás, hogy sok romantikus vers került a néphez, s az a sajtójaként énekelte őket. Gyakran fordult elő ebben az időben, amikor az egyik nép költeményei hatottak a másik szóbeli énekköltészetére, és még többször, amikor e nép énekelte is őket. Ismeretesek azok az egészen sajtószerű esetek, amikor az egyik nép költeményét csak a másik nép énekelte. Petőfi *Falu végén kurta kocsmá* című versét Zmaj *Na kraj mora čadjava mehana* című fordításában csak a szerbek és a horvátok énekeltek és éneklük. Ilyen esetek bizonyára a reneszánsz korában is voltak, mert az esetek teljességgel identikusak, ami azt jelenti, hogy analógiával magyarázható ugyanaz a folyamat. Ebben az esetben így kellene tekinteni a reneszánsz költészetnek a mítosz és a mitológiai alakok elfogadására gyakorolt hatására a szerbhorvát gusztlás énekekben. A művészi irodalom szóbeli költészetre gyakorolt hatásának ilyen értelmezése magyarázza a mítosznak és a hősök mitológiai sajátosságainak meghonosodását általában a szerbhorvát népi epikában, valamint külön a *Dušan esküvőjé-*

ről szóló költemények körében. Természetesen, az egész szóbeli énekköltészetben nem kis jelentőséggel bírna minden egyoldalú és — többek között — a romantikus módszer elhagyása a szóbeli énekköltészet tanulmányozásában.

(Fordította: Vajda Gábor)

JEGYZETEK

- ¹ Vuk Stefanović (Karadžić). Bécs, 1815, 73—98.
- ² I. m. 73. o.
- ³ (Harion Ruvarac), Sedmica, Újvidék, 1857, VI. évf. 4. sz. 25—27; 5. sz. 33—36; 7. sz. 49—52; 9. sz. 68—69; 11. sz. 81—83; 12. sz. 89—90; 14. sz. 106—108; 15. sz. 113—114; 18. sz. 137—138; 21. sz. 161—162; 23. sz. 177—178; 25. sz. 193—194; 27. sz. 211—213; 31. sz. 243—245; 34. sz. 265—278; 1858, VII. évf. 1. sz. 6—8; 8. sz. 57—60. Vuk írásával és helyesírásával a *Dve studentske rasprave*ban lett kinyomtatva. Újvidék, 1884. 19—102.
- ⁴ Harion Ruvarac, *Još jedanput o Ledjenu gradu*, Stražilovo, Újvidék, 1892, V. évf., 265. és *Zbornik Hariona Ruvarca*, Beograd, 1934, I. füzet. 416.
- ⁵ *Prilog k ispitivanju srpskih junačkih pesama, Dve studentske rasprave*. 30—33.
- ⁶ Stojan Novaković, *Ledjen grad i Poljaci u srpskoj narodnoj poeziji*. Letopis Matice Srpske, Újvidék, 1879, 120. könyv. 159—174. és külön.
- ⁷ V. Bogišić, *Narodne pjesme iz starijih, najviše primorskih zapisa*, I. köt., Glasnik Srpskog učenog društva, II. osztály. Beograd, 1878, 10. könyv.
- ⁸ I. Ruvarac, *Još jedanput o Ledjenu gradu*.
- ⁹ Györfly, György, *Az árpád-kori Magyarország történeti földrajza*, Budapest, 1966, 266.
- ¹⁰ I. m.
- ¹¹ I. Ruvarac, *Još jedanput o Ledjenu gradu*.
- ¹² Györfly, György, i. m. 723.
- ¹³ I. m. 266.
- ¹⁴ A Pallas nagy lexikona, XVI. kötet, Budapest, 1897, 243.
- ¹⁵ S. Novaković, *Ledjen grad i Madjari*, 162—163.
- ¹⁶ V. Bogišić, *Narodne pjesme*, 40—42.
- ¹⁷ Zadar, 1849, 101—116.
- ¹⁸ S. Novaković, *Ledjen grad i Poljaci*, 164—165.
- ¹⁹ V. Bogišić, *Narodne pjesme, Kad je Janko vojvoda udario Djuradja despota buzdovanom*, 28—31. és *Zenidba kralja budimskoga od Bana od Kruševa i vojvoda Janko*, 72—74.
- ²⁰ Slide pisme vojvode Janka, koje općenito pivaju Dalmatini, Bošnjaci, Ličani i ostali slovenskog jezika narodni. Lipe su slušati, ako i nije moguće da su posve istinite. Andrija Kačić-Miošić Művei, I. kötet, *Razgovor ugodni naroda slovinskog*, Zagreb, 1964, 332—334.
- ²¹ A költemény cím nélkül van a 188-as szám alatt. Gerhard Gezeman, *Erlangenski rukopis starih srpskohrvatskih narodnih pesama*. Sr. Karlovci, 1925, 266—270.
- ²² V. Karadžić, *Srpske narodne pjesme*, II. könyv, 78. sz.
- ²³ I. m. II. 86.
- ²⁴ I. m. VI. 35.
- ²⁵ I. m. II. 93.
- ²⁶ I. m. II. 94.
- ²⁷ I. m. II. 100.
- ²⁸ Bogoljub Petranović, *Srpske narodne pjesme iz Bosne i Hercegovine Junačke pjesme starijeg vremena*. III. könyv, Beograd, 1870, 340—364.
- ²⁹ I. m. 563—579.
- ³⁰ I. m. 436—442.
- ³¹ V. Karadžić, *Srpske narodne pjesme*, VI., 34.
- ³² I. m. VI. 37.
- ³³ *Srpske narodne pjesme iz neobjavljenih rukopisa Vuka Karadžića*, III. könyv, Beograd, 1974, 234—237.
- ³⁴ Cserei Balás (Baroti), Budai Ferenc, *Magyarország polgári Historiájára való lexikona a XVI. század végéig*, Nagy-Váradon, 1804, 509—510.
- ³⁵ Ferdinand Šišić, *Bitka kod Nikopolja (25. septembra 1396)*, Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini, VIII. Sarajevo, 1896, 79.
- ³⁶ Magyar Balás, Budai Ferenc, ua., 614—616. E Magyar Balás azonos lehet a Marko Kraljević és Filip Dragilović című szerb népi epikai költemény Balaša Madžarinjával. *Srpske narodne pjesme iz neobjavljenih rukopisa Vuka Karadžića*, II. könyv, Beograd, 1974, 176—182.
- ³⁷ Andra Gavrilović, *Istorija srpske i hrvatske književnosti usmenog postanja*, Beograd, 1912, 42.

REZIME

LEDJEN GRAD I MADJARI

O pesmi O ženidbi Srpskog cara Stefana koja je objavljena 1815. godine, započeo je naučnu raspravu Ilarion Ruvarac 1857. Naučna istraživanja koja su sledila svela su se na utvrđivanje gde je bio Leđen grad koji se u pesmi spominje i koje su ličnosti u pesmi istorijske.

Autor ovoga rada smatra da je Stojan Novaković bio na dobrom putu, kada je Leđen grad tražio u mađarskoj leksici. Pogrešio je samo što je za mađarsku reč Lengyel držao da je sinonim za Poljak, Poljska. On ističe da je grad Lendel, o kojem je reč u ovoj pesmi, po svim verovatnoćama na granici nekadašnjih županija Tolne i Baranje, gde su ratovali Hunjadijevi i pretpostavlja da i Poljice, gde se ženio Dimitrije Jakšić nisu one kraj Splita, jer su svatovi stalno bili kraj Dunava i u Podunavlju, te da je leđenski kralj bio Mihalj Siladi, Mihajlo Svilojević srpskohrvatskog junačkog epa. Autor pretpostavlja dalje da je iz mađarskih legendi mogao u pesmu da dospe i Balačko vojvoda.

U razmatranju ovog problema autor ukazuje na to da su motivske pesme srpskohrvatskog narodnog epa vezane najčešće za događaje savremenog vremena — renesanse, te kako je srpskohrvatsko usmeno pevanje imalo susreta s umetničkom poezijom i u vreme renesanse i u doba romantizma, na osnovu analogije, ovo je još jedan dokaz, odnosno prilog tumačenju i razmatranju problema Leđena grada u Stefanovoj ženidbi.

